

Kakeretšo ye bohlokwa (Sepedi)

Histori ya Afrika Borwa ya diphatlalatši e bontšha dikarogano tše di lego gona ka gare ga naga gammogo le kabagano ya maatla. Tlhlotlo ya go tliša diphehogo tša sedemokratiki e ama dikarolo ka moka tša bophelo bja, rena, go akaretšwa le di-institušene le tšhomelo ya diphatlatši.

Mmušo o ithapile go go hloma ajensi yeo e tlogo hlohleletša gore batho bao pele ba bego ba phaetšwe thoko, ba kgone go fihlela diphatlalatši le gore go be le diphatlalatši tše di fapafapanego. Se se latela tšhišinyo ya Kabinete yeo e bego e itseparetše go ditshwayo tša Comtask tša 1996. Go hlomiwa ga ajensi go latela Molaotheo, Bili ya Ditokelo tša Botho le Lenaneo la Kago Leswa le Tlhabollo gomme gape le hlohleletša ke Leano la Setšhaba la go Hlohloletša le go Šireletša Ditokelo tša Botho, leo gape le gatelelago gore go be le tokologo ya go ikwagatša le go fapafapana ga diphatlalatši, le hlokego ya dikgato tša go dira gore dilo tše di a fihlelwa. Se gape se latela maitekelo ao a ilego a folotša a mekgahlo ye e sego ya mmušo ya go hloma sebopego sa mohuta wo mathomong ya mengwaga ya 1990.

Se se dirago gore go hlokege Ajensi ya Tlhabollo ya Diphatlalatši yeo e Ikemetšego (MDDA) ke gore go nyakega sebopego se se ikemetšego seo se bopago ke ditsebi tša diphatlalatši le maloko a mangwe a setšhaba seo se tlogo tšweletša bokgoni mabapi le diphatlalatši le tlhabollo ya tšona ka go fapafapana. Sebopego se tla dira se ka go šomiša resetšhe, thekgo ya tšhelete le tshepedišo. Sebopego se tla šoma go ya ka ditheo tše botse tša tshepedišo ya dikhampani gomme se tla tlabakelwa ka methopo ya

maleba. Sebopego se tla šomela kgole le mmušo, indasteri ya diphatlalatši le baabi ba bangwe ba ditšhelete.

Ge lefase le ntše le tsena go nako ya go laola ke tshedimošo, go bohlokwa gore baduudi ba kgone go fihlela tshedimošo ka botlalo le ponelo gore ba tšee karolo ka fao go bonagalago go lefase leo le thomago go šoma bjalo ka mmotwana o tee go lebato la bosetšhaba le la ditšhaba-tšhaba. Mmušo o dirile gore go hwetša tshedimošo go be karolo ya lenaneo la kago leswa le tlhabollo.

MDDA, go no swana le Lenaneo la Disenthara tša Mehola e mentšhi, ke kgato e kgolo ya go fihlela maikemišetšo a. E tla thuša go fetoša tikologo ya dikgokagano ka tsela yeo e tlogo aga motheo le go thuša go go tšweletša diphatlalatši tšeo di bontšhago maphelo le ponelo ya batho bao peleng ba bego ba phaetšwe thoko. Le ge e le gore MDDA ka boyona e ka se tliše diphethogo tše di feletšego tša diphatlalatši, e tla kgona gore ka go šomiša thekgo, tshepedišo le resetšhe e raloke karolo ye kgolo go go fetoša seemo sa diphatlalatši gore di sepediša le diphethogo.

Go hlaloša tlhabollo ya diphatlalatši le phapano ya tšona:

Tlhabollo ya diphatlalatši e ama go hlola tikologo ye e e kgontšhago bao ba bego ba phaetšwe thoko pele gore ba kgone go fihlela diphatlalatši – bjale ka beng ba tšona, balaodi le batšweletši ba diphatlalatši. Go fapanafapana ga diphatlalatši ke go netefatša gore dikganyogo ka moka le dikarolo tša setšhaba di kgona go fihlela diphatlalatši tše mmalwa tšeo di bontšhago setšhaba sa rena ka botlalo.

Go ba le diphatlalatši tša go fapafapana gape go kgontšha ke gore diphatlalatši tše nnyane le tše kgolo di kgontšhwe go fihlela babadi le bathieletši.

Diphatlalatši Afrika Borwa:

Le ge e le gore go dirilwe tše ntšhi gore go tlabollwe diphatlalatši Afrika Borwa ka morago ga go fihlela demokrase, se se dirilwego ga se se lekane. Bong bja diphatlalatši bo sa ntše bo le diatleng tša ba mmalwa fela gomme diphatlalatši ga di kgone go fihlela dikganyogo tša dilhlopha tše dingwe. Boemedi bo sa ntše bo sekame go lebato la bolaodi, borulaganyi le go khiro ka kakaretšo.

Afrika Borwa, re lemogile gore le ge mebaraka, dibaka tša go hwetša dilaesense tša go gaša le diphethogo tša bong di le bohlokwa, tše ga tša lekana gore ka botšona di tliše diphethogo. Go hlokega dibopego tša go swana le MDDA gore diphethogo di tšwele pele.

Go ithuta go boitemogelo:

Boitemogelo bja ditšhabatšhaba bo bontšha gore dikema tša thekgo tša go hlohleletša tlabollo le phapano ya diphatlalatši ga se tše diswa. Di ile tša šomišwa Europa go tlogela ka mengwaga ya bo 1950 ka ge go lemogilwe gore mebaraka ka boyona e ka se tliše phapano ya diphatlalatši. Gantšhi se se diregago ke gore ge diphatlalatši di laolwa ke mebaraka fela bong bja tšona bo feleletša bo le diatleng tše mmalwa fela, se se thibela tokologo ya go ikwagatša le diponelo tša go fapafapana.

Peleng re ile ra leka go hloma sebopego sa go tsenelwa ka boikgethelo e lego *Media Diversity Trust*, gomme sona sa phuhlama ka baka la go se hwetše thekgo ya tšhelete. Se se dirile gore re be le ponelo ya gore, ke fela kgato e itseparetšego go tšhomišano ya mmušo le diphatlalatši gomme e le ya semolao, e ka bago le ditlamorago tša maleba.

Sebopego sa MDDA le kamano ya yona le diboepo tše dingwe:

MDDA e tla ba sebopego se se ikemetšego sa semolao gomme se tla šoma ka go lokologa go tšwa go mmušo, lefapha la poraefete le baabi ba bangwe ba ditšhelete. Mošomo wa yona e tla ba go hlohleletša diphatlalatši tša go fapafapana le tlabollo ya diphatlalatši tša mongwalo, tša go gaša le diphatlalatši tše “diswa”.

MDDA e tla ba le Boto ya Maloko a senyane ao a šišintšwego ke Palamente phatlalatša, gomme a bewa ke Presidente. Go tla ba le dikemedi go tšwa go mmušo, dikuranta, dikgašo le diphatlalatši tša motse, gomme dikemedi tše hlano di tla šišinywa ke maloko a setšhaba. Boto e tla kgetha Mohlankedi-Phethiši, gomme yena o tla re ka go šomišana le Boto, a hira badiredi ba e sego ba ba kae ba MDDA.

MDDA e tla fa thekgo go diphatlalatši le go dira resetšhe le ditshwayo go mmušo, indasteri ya diphalalatši le diboepo tše dingwe tša maleba. MDDA e tla šomišana le diboepo ka moka tšeo di nago le kgahlego go tlabollo ya diphatlalatši le phapano ya tšona. MDDA e tla swara kopano ya ngwaga ka ngwaga fao bao ba nago le kgahlego ba tlogo lekola rapoto ya yona.

Ba ba tlogo holega le mohuta wa thekgo:

Bao ba tlogo holega go tšwa go thekgo ya MDDA ke diphatlalatši tša metse, gammogo le diphatlalatši tša go dira tšhelete tše nnyane, go akaretšwa radio, thelevišene, dikuranta le diphatlalatši tše diswa. Go tla ba le go sekamela go diprojeke tšeo di amago metse le dihlopha tšeo di diilago – gagolo basadi, batho ba magaeng, bao ba golofetšego, bao ba sa kgonego go bala le go ngwala gore le bona ba kgone go fihlela tshedimošo.

Thekgo e tla ba ya tšhelete le ye nngwe gomme e tla akaretša, disaposidi, thekgo ya tšhelete ya tšhoganetšo, go tšweletša bokgoni, tlhahlo, go lekola diprojeke le go dira resetšhe ya diphatlalatši. Gape go tla thekgwa le diphatlalatši gore di kgone go hwetša kadimo ya tšhelete.

Gore diprojeke di hwetše tšhelete le go thekgwa gore di fiwe dikadimo go tla laolwa ke gore a na diprojeke di hlohleletša tlhabollo le phapano ya diphatlalatši. Go tla thekgwa diprojeke tšeo di nago le taolo ye botse. Go tla elwa hloko gape go tšea karolo ga metse go diprojeke.

Bajete ya MDDA:

MDDA e hloka tšhelete ye e lekanego gore e fe tlhahlo le go lefa dikoloto tše dingwe tša yona le go dira ditekolo tša diprojeke. Gape e tla laela gore go dirwe resetšhe mabapi le tlhabollo le phapano ya diphatlalatši. Tšhelete ya yona ya go ye šomiša go akaretšwa le go lekola diprojeke, ga ya swanela go feta 12%.

Tšhelete ye e hlokegago gore go šomanwe le go šalela morargo fa go lego gona e lekana R256m, mo mengwageng ye mehlano.

Mathomong, mmušo o tla aba tšhelete ya go lekana pedi-tharong ya bajete, mola indasteri ya diphatlalatši le yona e tla fa pedi-tharong ya tšhelete. Kabelo ya mmušo e akaretša thekgo ye e fiwago ditešene tša diradio tša motse le ya tšweletšo ya mananeo yeo ga bjale e fiwago ke Kgoro ya Dikgokagano, gammogo le methopo go tšwa letlotlo la mmušo le diphanašipi tše bjale ka *Universal Service Agency*.